

Az együttműködés a történelemtanításban

Készítette: Kőfalvi Tamás

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.
Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Szeged, 2020

Az együttműködés a történelemtanításban

Tartalomjegyzék

1. Az együttműködés jelentősége
2. Az együttműködés szerepe az oktatásban
3. A kooperatív tanulási környezet összetevői
 - 3.1. Az építő egymásrautaltság elve
 - 3.2. Az egyéni felelősség elve
 - 3.3. Az egyéni részvétel elve
 - 3.4. A párhuzamos interakciók
4. A kooperatív tanulási környezet hatásai
5. A kooperatív és a hagyományos oktatási környezet feszültsége

Miről szól ez a lecke?

Ebből a leckéből megismerheti a kooperatív tanulási környezet legfontosabb összetevőit és jellemzőit. Megtudhatja, hogy milyen elvek teljesülése szükséges a kooperatív tanulási környezet működéséhez, illetve hogy az ilyen környezetekben végzett munka, társas és kognitív szocializáció milyen hosszú távú pozitív hatásokat eredményez.

Tanulási javaslat:

A lecke feldolgozásához szükséges idő kb. 45 perc. A konstruktív feladat megoldásához kb. 60 perc.

A lecke a konstruktív tanulási környezetről szóló általános, elméleti információkat tartalmaz. A jobb megértés érdekében próbálja ezeket a saját tanulmányaihoz kapcsolódó konkrét, pozitív vagy negatív példákhoz kötni. Megszerzett ismereteit a Tudásmérő segítségével ellenőrizheti.

1. Az együttműködés jelentősége

Az **egyedek közti cselekvő együttműködés** az élővilágban a túlélés és a létfenntartás egyik legfontosabb pillére. Azok a fajok, amelyek csoportjai képesek összehangolni tevékenységüket a védekezés és a táplálékszerzés területén, sokkal hatékonyabban vehetik fel a versenyt más fajokkal, illetve a különböző környezeti kihívásokkal. **A kooperáció az emberi faj fejlődése szempontjából is kiemelkedő jelentőséggel bír.** A hatékony kommunikációval koordinált csoportos vadászat, a munkamegosztás és egyéb kooperációk révén az emberi közösségek hatékonyságukat tekintve hamar kiemelkedtek az állatvilágból. A kooperáció jelentősége a történelmi fejlődés szempontjából is elvitathatatlan. Lényegében **az együttműködésből fakadó érdek hozta létre az első államokat**, amelyek a munka, a védelem és a megtermelt javak újraelosztása révén eredményesebb és kiszámíthatóbb életkörülményeket tudtak teremteni, ezek pedig a népességnövekedést táplálták. **Mára az emberi együttműködés világméretű lett**, az egyén az élet szinte minden területén együttműködésre kényszerül, amely együttműködések lényegében globális hálót alkotnak. Az oktatás szempontjából a legfontosabb a munkaerő-piaci együttműködés egyre növekvő jelentősége, illetve az ebben való hatékony részvételre való felkészítés kényszere. Az eredményes munkaerő-piaci szerepvállalást nagy mértékben elősegíti, ha a munkavállalók már az oktatás keretei között elsajátítják a kooperáció kognitív és affektív összetevőit. A kooperáció mértékének növekedése folyamatos, a jövőre nézve is meghatározó jelentőségű. **A gazdasági fejlődés szempontjából fokozatosan nő a szerepe az egyéni teljesítmények összekapcsolásából fakadó szinergiának**, amelynek révén az egyes csoportok összteljesítménye magasabb lehet, mint a tagok teljesítményének az összege.

Feladat:

Történelmi tanulmányai alapján idézzen fel az emberiség történetéből olyan jelentős fordulatokat, amelyek mögött az emberi együttműködés intenzitásának megváltozása állt!

2. Az együttműködés szerepe az oktatásban

A kooperatív tanulási környezetek szerepének hangsúlyozása az 1960-as, '70-es évekre, a különböző alternatív pedagógiák megjelenéséig nyúlik vissza. Ezen folyamatok kiindulópontja az Amerikai Egyesült Államok volt, ahol az 1957-es Szputnyik-sokk után elkészült jelentés nyomán

Feladat:

Nézzen utána a Szputnyik-sokk fogalmának! Melyik volt a világ első számítógépes hálózata?

elkezdték szorosan összehangolni a különböző kutatóintézetek és egyetemi kutatóhelyek munkáját és információmegosztását. Az egyébként az internet születését is eredményező változások közvetett hatása volt, hogy az oktatási környezetek újragondolói saját módszerük egyik központi elemévé

tették a kooperatív tanulási folyamat ösztönzését. Ennek a törekvésnek mintegy „mellékhatásként” jelentkezett, hogy a kooperáció oktatásba történő bevonása nemcsak az együttműködési készségek fejlődését eredményezte, hanem **hatékonyabb ismeretelsajátításhoz és hatékonyabban működő tudásstruktúra** felépüléséhez is vezetett.

A hagyományos lexikális ismeretek mechanikus átadására alapuló oktatási környezetekkel szemben létrejött **konstruktív, képességfejlesztő, felfedező, élménypedagógiai stb. oktatási környezetek működése elképzelhetetlen a különböző kooperatív tevékenységformák alkalmazása nélkül**. A kooperáció fontosságát – érthető módon – a hagyományos oktatási környezetekben is elismerik, ám annak jelentőségét és szerepét nem tartják hangsúlyosnak. Ez a kettősség határozza meg a hagyományos oktatási környezetekben alkalmazott csoportmunkát, amely a hagyományos oktatási környezet korlátai között igyekszik az együttműködést definiálni.

Külön is szót kell ejteni a **kooperáció és az infokommunikációs technológia** kapcsolatáról. Utóbbi fejlődése és széleskörű elterjedése ugyanis jelentősen kitágította az együttműködés lehetőségeit, amin nem pusztán a fizikai távolságok legyőzésében, hanem az együttműködés minőségében, intenzitásában és sokoldalúságában is megmutatkozik. Ennek egyik kézzelfogható példája az Európai Unió eTwinning kezdeményezése, amely az EU eLearning programjának részeként 2005 óta (2014 óta az Erasmus+ program részeként) köti össze a résztvevő országok tanárait és diákjait, országhatárokon átívelő oktatási együttműködésekre ösztönözve. A programban jelenleg mintegy 870.000 tanár és 215.000 iskola vesz részt, a projektek száma meghaladja a 210.000-et.

3. A kooperatív tanulási környezet összetevői

Mikor lehet egy tanulási környezetet kooperatívnak nevezni? A kooperatív tanulási környezetek leírására az alábbi négy alapelvet szokták meghatározni.

3.1. Az építő egymásrautaltság elve

Az építő egymásrautaltság elve a csoport és a külvilág kapcsolatából fakad. A külvilág (pl. főnök) elvár a csoporttól egy bizonyos teljesítményt. Ezt a teljesítményt **a csoport csak együttesen tudja elérni, mert a teljesítmény eléréséhez valamennyiük tudására, képességeire, eredményes munkájára szükség van.** Az építő egymásrautaltságot külső hatás kényszeríti ki. Például:

- Nincs annyi idő a feladat megoldására, hogy a csoport bármely tagjának munkáját nélkülözhesse.
- A feladat olyan összetett, hogy a megoldásához szükséges potenciállal (tudás, képesség stb.) a csoport csak együttesen rendelkezik.

Minél kényszerítőbb az együttműködés, annál erősebb az egymásrautaltság, az egyén a teljes csoport, valamint az egyes csoporttagok mint egyének között is.

3.2. Az egyéni felelősség elve

Az egyéni felelősség elve az egyén és a csoport viszonyát írja le. Azáltal, hogy a megoldandó feladatot a csoport tagjai csak együttesen tudják megoldani (ld. építő egymásrautaltság elve), az egyén saját munkájával az egész csoport sikeréért tartozik felelősséggel. Ezt a felelősséget a **csoportnyomás** erősíti fel, vagyis **az egyénnek a csoport többi tagjával mint közösséggel szemben hordozott felelősségéről beszélünk.** Mivel ez a felelősség a csoport minden tagját egyenként terheli, ugyanakkor az egyén más csoporttagokkal szemben a csoportnyomás kialakításának is részese, ezért a csoporton belül egy **kölcsönös felelősségáló** alakul ki, amelyben a csoport minden tagja egyszerre tölti be a számon kérő és számon kért szerepét.

A kooperatív tevékenységformák akkor hatékonyak és fejlődőképeseek, ha a csoportteljesítmény mögött azonosíthatók az egyéni teljesítmények is. Ezáltal **az egyént nemcsak a csoporttársakhoz, hanem egy külső tényezőhöz (pl. főnök) is felelősségi viszony köti.** A kooperatív együttműködésekben az egyénnek saját magával szembeni felelőssége mellett megjelenő belső és külső felelősségi viszonyok összessége bonyolult **felelősségmátrixot** alakíthat ki. Ennek az a jelentősége, hogy az így felépített csoportmunkában – bár annak eredményességéhez szervesen hozzájárul – az egyén teljesítménye nem oldódik fel, ezáltal a csoportteljesítmény pozitív és negatív eredménye nemcsak a csoporton keresztül, hanem közvetlenül is hat a résztvevőkre. Ezáltal a premizált csoportnak is lehetnek elmarasztalt tagjai és fordítva.

3.3. Az egyenlő részvétel elve

Az egyenlő részvétel elve azt mondja ki, hogy **a maximális csoportteljesítmény nagy mértékben függ a csoporttagok optimális részvételétől.** Az egyenlő részvétel elve lényegében tehát az **ideális munkamegosztás elve**, amely lehetővé teszi, hogy a csoporttagok a leghatékonyabban járulhassanak hozzá a közös eredmény eléréséhez. **Az ideális munkamegosztás spontán módon való kialakulása ritka és esetleges.** Épp ezért a csoport működtetőjének a feladata, hogy a csoport tagjai között az munkát a legmegfelelőbb formában ossza szét, dedikálja a feladatokat. A **feladatdedikálás** történhet a csoporton kívülről (pl. megbízó által) vagy a csoporton belülről (pl. csoportvezető által) is. A feladat kiosztás nemcsak és nem feltétlenül mennyiségi, hanem sokszor minőségi, tartalmi szempontok alapján is történik. A munka felosztása és dedikálása, a munkamegosztás kialakítása során **a fő cél a részfeladatok és a résztvevők egyéni képességeinek összhangba hozása.**

A közös munka sikere szempontjából fontos, hogy a megoldásból mindenki egyaránt kivesse a részét, ennek révén pedig a csoporteredmény – legyen az akár pozitív, akár negatív – részesévé válhasson. Az egyenlő részvétel elvének teljesülése tehát az egyéni felelősség elve érvényesülésének alapfeltétele.

3.4. A párhuzamos interakciók elve

A párhuzamos interakciók elve a kooperatív csoportműködést írja le. Lényege, hogy **a kooperatív tevékenységek folyamatos, közvetlen és plurális kommunikációs és interakciós környezetben a leghatékonyabbak**. Szigorúbb megközelítés szerint csak azokat a tevékenységeket tekinthetjük kooperatívnak, amelyek ilyen környezetben valósulnak meg. Ha az előző három elvet a kooperatív munka építőköveiként értelmezzük, akkor a párhuzamos interakciókat úgy is tekinthetjük, mint a habarcsot, amely ezeket az építőköveket körülveszi és összeköti egymással. **A párhuzamos interakciók megléte egyaránt fontos a csoport hatékony és ergonomikus működése, illetve az együttműködési szinergia kibontakozása szempontjából**. Ez az a közeg, amely – láthatatlanul beépülve az egyének és a csoport teljesítményébe – végül is azt biztosítja, hogy a csoport által elért összeredmény meghaladhatja a csoporttagok részeredményeinek összegét.

Ismétlés:

- *feladatdedikálás*
- *csoportnyomás*
- *szinergia*
- *felelősségmátrix*

4. A kooperatív tanulási környezet hatásai

A kooperatív tanulási környezetnek számos pozitív hatása van. Ezek a hatások messze túlmutatnak az iskola oktatási-nevelési keretein, hosszú távú kihatással vannak az egyén életére, személyiségfejlődésére is. A kooperatív tanulási környezet nagy mértékben növeli a tanulók motivációját, elősegíti az elfogadás és az empátia kialakulását. Nagy mértékben hozzájárul az egyéni felelősségvállalás kifejlődéséhez, valamint az interakcióra épülő kommunikációs képességek kialakulásához. A kooperatív tanulási környezetben szerzett tapasztalatok (még a negatívak is) pozitívan

befolyásolják az egyén emocionális fejlődését, az affektív nevelés céljainak teljesülését. A kooperatív tevékenységformákhoz tipikusan fejlesztő, értelmező, magyarázó típusú értékelések kapcsolódnak, amelyek az értékelés mibenlétén túlmutatva, hozzájárulnak a kognitív és emocionális képességek kibontakoztatásához.

5. A kooperatív és a hagyományos tanulási környezet feszültsége

A kooperatív és a hagyományos tanulási környezet között számos feszültségforrás van. A kooperatív tanulási környezetek kialakítása és hosszú távon fenntartható működése a hagyományos oktatási környezetekhez képest jóval költségesebb, mind az infrastruktúra, mind pedig a humán erőforrás szempontjából nagyobb ráfordítást igényel. (Az egyetlen bemutató óra vagy nyílt nap apropóján összedobott csoportmunka vagy projektnap értelemszerűen nem tekinthető hosszú távon fenntartható kooperatív tanulási környezetnek.)

A kooperatív tanulási környezetek terepe a közép és hosszútávú fejlesztés, rövid távon kisebb fejlődést eredményeznek, illetve a fejlődésben beálló pozitív hatások lassabban mutatkoznak meg, rövid távon kevésbé látványosak. Ezáltal a kooperatív tanulási környezetek nem tudnak megfelelően működni és szervesen beépülni túl gyorsan változó, „reformcunami” által sújtott, illetve alacsony fokú szakmai autonómiával rendelkező oktatási rendszerekbe.

Konstruktív feladat:

Tervezzen meg egy kooperatív munkaformát a középiskolai történelemanyag szabadon választott részéhez kapcsolódóan. Ügyeljen rá, hogy a tervezett munkában a kooperatív tanulási környezetek valamennyi alapelve érvényesülni tudjon! Gyűjtse össze, hogy az adott feladat megoldásához milyen infrastrukturális adottságokat tartana ideálisnak! Külön is térjen ki a feladat kapcsán alkalmazható IKT eszközökre és azok lehetséges felhasználási módjára!